

מספר שאלון : 904441/05	מספר יח"ל: 2	בגרות במקצוע: ספרות
כותבות הפתרון: מעין גלברד-עזיזה ודקל שי שחורי	שעת בחינה: 13:30-16:30	תאריך בחינה: 31 במאי 2018

הצעת פתרון – בחינת הבגרות בספרות

שימו לב!

- התשובות כאן כתובות בנקודות בלבד. תשובות מלאות יכללו פסקאות פתיחה וסיכום, דוגמאות מהיצירות ועוד - כפי שנלמד בקורסים.
- כידוע, בספרות (ובחיים) הדרך היא החשובה, לכן יתקבלו גם תשובות נוספות מעבר למה שכתוב כאן. הכול תלוי בנימוקים הספרותיים שתיתנו לטענות שהועלו.
- השאלות מנוסחות בלשון נקבה אך מכוונות לנבחנים ונבחנות כאחד.

שימו לב! בשאלון זה ארבעה פרקים:

פרק א' – שירה

פרק ב – סיפור קצר

פרק ג – רומן ונובלה

פרק ד – רומן

הפרק הרביעי והחמישי הם חובה. מתוך שלושת הפרקים הנותרים

יש לבחור שניים בלבד!

פרק ראשון: שירה

אם בחרת בפרק זה עלייך לענות על שתיים מהשאלות. משקל כל שאלה 17 נקודות.

1. הים ביני ובינך / שמואל הנגיד

כיצד המתח בין קרבה לריחוק מעוצב בשיר? הסבירי והדגימי דבריך. בתשובתך כתבי גם על התרומה של השאלה הרטורית בפתחת השיר לעיצוב מתח זה.

הסמל המרכזי בשיר מציג את המתח שבין קרבה לריחוק; הים עומד בין הדובר לבין אחיו. הים שביניהם מבטא מרחק פיסי, כלומר קבר האח רחוק מאד, (כמו) נמצא מעבר לים. בנוסף, בימה"ב הים הוא מכשול מסוכן לעבור אותו, וזה מעיד על הקושי הרב להגיע אל האח המת. הים עומד כמכשול בלתי-עביר בין הדובר לבין אחיו, בראש ובראשונה משום שהאח מת.

השאלה הרטורית: "הים ביני ובינך / ולא אטה לחלותך // ולא ארוץ בלב חרד / ואשב על קבורתך?". משמעות: בוודאות ירוץ הדובר לשבת על קברו של אחיו, למרות המרחק הרב ביניהם (המשול לים) – מרחק משום שהקבר רחוק, ובעיקר משום שהאח מת ולא ניתן להגיע אליו. זהו חלק מתפארת הפתיחה.

לאורך השיר כולו מעוצב המתח בין קרבה לריחוק, בשלושת החטיבות מהן בנוי השיר. הראשונה (בתיים 1-3) מבטאת הצהרת אמונים של הדובר לאחיו – זה מעיד על קרבה. הקרבה כל כך גדולה עד שברור מאליו שהדובר יגיע אל קבר אחיו הרחוק (שאלה רטורית), ושאם הוא לא יעשה זאת, הוא מצהיר שיהיה בוגד באחוה שבין האחים.

בחטיבה השנייה (בתיים 4-10), מתבטאים הן הקרבה והן הריחוק, וכך נשמר המתח ביניהם. בחטיבה זו הנושא המרכזי הוא הצער של הדובר על מות אחיו והתמודדותו עם הריקנות שנתרה בו. אמצעים אמנותיים שמדגישים זאת: אנאפורה וכן חזרה על המילה "לא" – הדגשה של כל מה שלא יקרה ביניהם, הדגשת הניגוד בין העבר להווה. בתיים 8-9 – תקבולת נרדפת שמדגישה זאת. ריבוי פעלים (ולא תצא, ולא תשחק) – מבטא חוסר אונים ופאסיביות. כינויי הגוף המסתיימים ב"תי"/"תך" – מדגישים את הניגוד ביניהם: אמנם יש קרבה פיסית, אך הים עדיין מפריד ביניהם. מתח בין קרבה לריחוק.

בחטיבה השלישית – בתיים 11-15 – מתבטא הריחוק, כי יש השלמה של הדובר עם מות האח. השיר שמתחיל בסמל הים, מסתיים בסמל האש – יסודות מנוגדים, ריחוק. תקבולת ניגודית בבית 14 מדגישה את מצבם הנגדי של החי והמת. שיבוץ מאיוב – "עד יום חליפתי" – מראה את העצב הרב והקושי. חלק מתפארת החתימה. מנגד, השיר מסתיים עם מותו של הדובר – בסופו של דבר הוא יצטרף לאחיו המת. לכן נשמרת קרבה ביניהם בשיר, למרות המרחק הרב שמודגש בחטיבה זו.

19. תיקון ריחות/ ארז ביטון

תארי את הניגוד בין חייו של המשורר בעבר ובין חייו בהווה, והסבירי את תרומתו של ניגוד זה לבניית משמעות השיר.

בעוד שבעבר הדובר חי חיים סטריאוטיפיים של בני עדות המזרח, חיים שיש בהם עוני, ישיבה חסרת מעש בבתי קפה ומשחק סנוקר וטעמים וריחות צורבים ("טעם ערק וריח זעפרן צורב"), בהווה מיישם הדובר את דרך החיים של החברה השלטת, האשכנזית והמבוססת כלכלית: אוכל "גלידה מבדולח" – הבדולח מטונימי לחיי אצולה - מאוטו גלידה – גלידה מתוך אוטו זה כל כך קסום עד שהמטאפורה היא "אוטו שמשמיע קולות של ציפורים". הגלידה המתוקה שמחליקה בפה מבטאת את האופן שבו "תיקן", במירכאות כפולות, הילד המזרחי את דרכיו: עכשיו, בבגרותו, הטעמים שהוא אוכל מתקבלים יפה אצל החברה השלטת האשכנזית – הם מתוקים ו"מחליקים בגרון".

לאחר שאימץ את מנהגי החברה השלטת, הוא לומד את מה שראוי בעיני החברה הזו: שקספיר (בשעות הפנאי קורא שקספיר ולא מבטל זמן בבתי קפה כמו בעבר). אלא שבהווה עם טעמיו וריחותיו המתוקים, יש משהו מלאכותי – שמומחש על ידי המטאפורה "נשים בטעם תות-שדה".

משמעות השיר עומדת על המתח בין העבר להווה, שמומחש בשיאו במילים "אני לומד לפתוח דלתות / תבות נגינה עתיקות". תבות הנגינה העתיקות – דבר אוריינטלי (מזרחי), וקשור לילדות של הדובר. הן גם עתיקות, מהעבר, ומשמיעות צלילים יפים. בבגרותו הדובר כבר משתייך מבחינת מנהגיו לתרבות האשכנזית השלטת. אל ילדותו הוא מתחבר כשהוא פותח תיבות נגינה – שבתוכן ילדותו "שמורה". ניתן לפתוח את הקופסה של העבר ולסגור אותה לאחר מכן. תיבת הנגינה מסמלת את שיא המשמעות של השיר.

כמו-כן: כפי שעולה מן הפנייה לנמענים (מה אתם רוצים ממני, חברים) – מתברר שלעולם לא יהיה הדובר מותם. תמיד ישאר ממנו משהו מהמזרחיות, למרות תהליך השינוי שעבר, שמתבטא ב"תיקון הריחות".

פרק שני – סיפור קצר

אם בחרת פרק זה, עלייך לענות על שתיים מהשאלות 5-8. לכל שאלה 17 נקודות. אין להדגים באמצעות אותה היצירה בכמה תשובות.

21. האם דמות מרכזית בסיפור שלמדת חווה תהליך שמוביל אותה לתובנה חדשה על עצמה, על חייה ועל סביבתה? נמקי והדגימי דברייך.

השאלה מתאימה מאוד ל"המפתח". יכול להתאים גם ל"העיוורת".

בסי פופקין עוברת חשבון נפש בסיפור שמוביל אותה לתובנה חדשה על חייה.

בסי הייתה אישה חרדתית, פארנואידית ובודדה, שחיה כבר שנים ארוכות מאז נפטר בעלה בדירה בניו יורק. היא שונאת את כל השכנים שלה, ועסוקה בלפחד מכולם. כל משימה יומיומית היא עיניו וסיוט עברה.

לאחר שהמפתח בדלתה נשבר, היא נאלצת לצאת אל הרחוב בחיפוש אחר מסגר שיסייע לה. אל המסגר היא לא מגיעה אבל מתיישבת מותשת על מדרגות הכנסייה, שם היא מבחינה להפתעתה בירח ובכוכבים, נזכרת בנשמות הוריה וסם בעלה המנוח, וחושבת כי "המפתח השבור פתח דלת במוחה שנעלה מאז מותו של סם", כלומר היא מבינה שבזבזה את חייה בשנאה וחרדות. חשוב לתאר גם את סיומ היצירה: בסי חוזרת הביתה ומגלה כי יש שם אנשים טובים שעוזרים לה, חולמת על ירח הדבש שלה, וכפי הנראה מתה.

22. היעדר תקשורת, הסתרה, חוסר כנות וניצול הם דפוסי התנהגות המקשים על מערכות יחסים או מכשילים אותן. תארי דפוס התנהגות כזה (או דפוסי התנהגות כאלה) בסיפור קצר שלמדת, והסבירי את השפעתו על מערכת יחסים מרכזית בסיפור.
השאלה מתאימה מאוד ל"אדונית והרוכל". לא מתאימה בכלל ל"חלום בדמי כבוד".

מערכת היחסים בין הלני האדונית ליוסף הרוכל מאופיינת בהיעדר תקשורת, הסתרה, חוסר כנות וניצול.

חוסר כנות: האדונית לא מספרת לרוכל את כוונותיה האמיתיות – לאכול אותו כפי שאכלה את בעליה הקודמים. מוטיב האוכל רומז על כך.

הסתרה: כוונותיה האמיתיות של האדונית מוסתרות. הן מתגלות לרוכל באופן מפורש רק בחלום על הכלבה. הכלבה מייצגת את הלני. הוא מסרב לראות את המציאות, ורק לאחר החלום – שהוא שיאו של הסיפור – חושד ועובר ללון בחדר אחר. בחלום מתגלות כוונותיה האמיתיות של הלני.

ניצול: יש ניצול הדדי. האדונית מנצלת אותו לצרכיה – טיפול בבית, וכונה לגרום לו להישאר עד שתוכל לאכול אותו. הוא מנצל אותה לצרכיו – מקבל ממנה אוכל ומחסה.

ההשפעה: מערכת יחסים שתלויה בדבר. מערכת היחסים אינה מושתתת על אהבה, אלא על אינטרסים. כשנעלמים האינטרסים, נעלמת גם מערכת היחסים וחוסר הכנות וההסתרה מתגלים.

מערכת היחסים הזו אלגורית ליחסי הנוצרים והיהודים במחצית הראשונה של המאה העשרים, כלומר המשמעות קשורה במערכת היחסים בין היהודים לגויים

מערכת היחסים בין היהודים לגויים מבוססת על ניצול הדדי: מעמד היהודים נחות בגולה ביחס לגויים והם חייבים להוכיח חריצות וחוכמה. הגויים מנצלים זאת. בסופו של דבר היהודים משפרים מעמד. יהודים מנסים להידמות לגויים כדי להשתלב בחברתם – זה מוביל לאיבוד השורשים. נדמה ליהודים שזכו לחירות, אך זו אשליה.

24. רעידת אדמה בצ'ילה/ פון קליסט

עני על שני הסעיפים, א ו-ב.

- א. בסיפור "רעידת אדמה בצ'ילה" הרוע שורר במשפחה, בחברה ובכנסייה. הסבירי והדגימי קביעה זו.
- ב. האם בסיפור מתוארת גם התנהגות אנושית חיובית? נמקי והדגימי דברייך.

א. הרוע שורר במשפחה, בחברה ובכנסייה: באופן כללי, עולה מהסיפור שבמקום שבו החברה האנושית מבקשת לעשות סדר, יוצא רוע.

רוע במשפחה – אחיה של חוספה הלשין לאביהם דון אנריקו אסתרון על הרומן של חוספה וחרונימו מנהלים. האב מכניס את חוספה למנזר. בעקבות התינוק שנולד להם, חרונימו אף נידונה למוות. בסוף הסיפור, אביו של חרונימו רוצח אותו.

רוע בכנסייה – אם המנזר, הארכיבישוף. לבסוף, כשכולם הולכים לכנסייה להודות על מזלם הטוב, מסתבר שהכומר והחברה חושבים אחרת. בכנסייה הכומר הדרשן מסית את ההמון נגד בני הזוג בטענה שבגללם נענשה העיר ברעידת אדמה.

רוע בחברה – תהלוכה מתגבשת – כולם רוצים לראות את חוספה מוצאת להורג. בהמשך, התנהגות ההמון בכנסייה: ההמון בכנסייה מזהה את חוספה, הם חושבים שהתינוק שבידיה הוא בנה פיליפ ושדון פרננדו הוא חרונימו, אבל היא מחזיקה את חואן. ההמון מבקש לסקול אותם. מישהו בקהל (הסנדלר פדרילו) מזהה את חוספה, אך בטעות ההמון חושב שדון פרננדו העומד לידה, הוא אהובה חרונימו והתינוק שבידה הוא פיליפ תינוקם. ההמון משתלח בחבורה. ניסיונותיו של דון פרננדו להיאבק בהמון עולים בתוהו ובסופו של דבר חוספה וחרונימו נרצחים על ידי ההמון (אביו של חרונימו מסגיר את בנו לידי האספסוף). גם דונה קונסטנסה נרצחת בטעות. חואן התינוק, בנו של דון פרננדו, שמזוהה בטעות כתינוקם של ה'חוטאים', נרצח על ידי הסנדלר פדרילו. רק לאחר הירצחו של חואן נרגע האספסוף צמא הדם.

ב. **ההתנהגות החיובית מתבטאת לאחר שהטבע הביא אסון** – יש יחס אירוני בין האופן ההרסני שבו פועל הטבע (רעידת אדמה), לבין האופן החיובי שבו פועלים אנשים (בעקבות אסון הטבע יוצא מהם הטוב). בניגוד לעיר ולכנסייה ה"מתורבתות" שבהן התנהגות האנשים רעה, בטבע התנהגות האנושית טובה ואמפתית.

בעמק פוגשים בני הזוג את דון פרננדו שמבקש שתניק את בנו, כי אשתו, דונה אלווירה, נפצעה קשה ברעידת האדמה. חוספה מניקה את התינוק וכאות הוקרת תודה מציע להם דון פרננדו להצטרף אל משפחתו. הזוג הצעיר מחליט לשנות את החלטתו ולא לנסוע לספרד אלא להתחנך בפני המשנה למלך שימתיק

פרק שלישי – רומן ונובלה

אם בחרת בפרק זה, עני על שאלה אחת.

28. אל תיגע בזמיר/ הרפר לי

עני על שני הסעיפים, א ו-ב.

סקאוט שואלת את אטיקוס מדוע הוא מגן על טום רובינסון, אף כי הוא יודע שטום לא ינצח במשפט. על כך אטיקוס עונה: גם אם לא נצליח לנצח בקרב אפילו בעוד מאה שנה, זאת לא סיבה לא לנסות. א. הסבירי והדגימי כיצד דבריו של אטיקוס משקפים את דמותו, כפי שהיא מצטיירת ברומן כולו. ב. האם לדעתך דבריו של אטיקוס רלוונטיים למאבקים חברתיים ופוליטיים בימינו? נמקי והדגימי.

א. דמותו של אטיקוס מצטיירת גם כאב נפלא וגם כלוחם צדק. באמירה זו של אטיקוס הוא מבהיר לסקאוט כי הוא יודע שבאווירה החברתית בעיירתם, מייקום, אין סיכוי לטום לנצח, ועדיין, יש חשיבות עצומה הן עבור טום שידע שנאבקים עבורו, הן עבור הקהילה השחורה בעיר שמשפט פומבי מהסוג הזה יחזק את האמונה שלהם כי הם זכאים לייצוג משפטי והליך הוגן, והן כלפי הקהילה שתאלץ להתמודד עם השקרים של משפחת יואל. לאחר שטום רובינסון הפסיד במשפט אטיקוס הסביר לו כי הוא מתכוון להגיש ערעור מתוך כוונה שאולי מחוץ לעיירה הם ינצחו. דבר שלא קרה כי טום לא האמין שיהיה איזה שהוא בית משפט שיזכה אותו. במשפט זה, מחנך אטיקוס את סקאוט כי אסור להיכנע לעולם וכי יש לעשות את הדבר הנכון גם אם אין לו סיכוי הצלחה, ויש בכך מסר חשוב של הורה לילדותו. הוא מדבר אל סקאוט כשווה ומבהיר לה כי עליה להאמין בעצמה ולהילחם על ערכיה. בכך הוא מעמיד בפניה דוגמא אישית ולא מטיף לה מוסר ריק.

ב. לדעתי דבריו של אטיקוס היו נכונים ב-1960 באלבמה בדיוק כמו שהם נכונים ב-2018 בישראל. ראשית, אני מסכימה עם ערכיו ההומניסטיים ואנטי-גזעניים של אטיקוס, אך יותר מכך אני מאמינה כי אדם ערכי צריך להיאבק על הערכים החשובים לו, כפי שנלחם אטיקוס: תוך כיבוד ערכי הדמוקרטיה, תוך ניסיון בלתי מתפשר להגיע לחקר האמת, ללא סטריאוטיפים ואפליה ותוך ייצוג הולם ומתן כבוד לכל אדם, ולא משנה מה מעמדו בחברה. הלואי וכל מאבק חברתי ופוליטי יתנהל כשדמותו של אטיקוס, כאב וכמשפטן עומדת לנגד עינינו.

פרק רביעי: דרמה

פרק זה הוא חובה. עני על אחת מהשאלות. משקל השאלה 32 נקודות.

אנטיגונה/ סופוקלס

29. מעשים קיצוניים, תעוזה, התרסה ופריצת גבולות מאפיינים את ההתנהגות של הגיבור הטרגי. כיצד מאפיינים כאלה באים לידי ביטוי בהתנהגות של הגיבור (או הגיבורה) בטרגדיה הקלאסית שלמדת? הסבירי את תרומתם לבניית משמעות המחזה.

במחזה אנטיגונה יש שני גיבורים טרגיים: אנטיגונה וקריאון. אבחר להדגים על פי דמותה של אנטיגונה **[אם כי אפשר כמובן להדגים גם לפי קריאון]**

אנטיגונה היא גיבורה טרגית מובהקת. היא שייכת למשפחת המלוכה אך אנושית ומעוררת הזדהות, היא אדם אמין, היא בעלת ערכים מוצקים שאינה מסוגלת להתפשר, והיא חוטאת **בחטא הגאווה** ובעקבותיו סובלת סבל עז.

מעשה קיצוני- אנטיגונה מחליטה לקבור את פוליניקוס וממרה את צו המלך פעמיים. **תעוזה/התרסה**- אנטיגונה לא רק ממרה את פיו, אלא אף מדברת איתו בחוצפה ועונה לו בגסות שהוא טעה והיא צדקה. בהמשך היא אף משווה את עצמה לאלה נובי. **פריצת גבולות**- בכל המעשים שאנטיגונה עושה היא חוטאת בחטא הגאווה ובכך פורצת את גבולות בני האדם. בהתאבדותה בסוף המחזה היא חוצה את הקו הזה באופן הקיצוני ביותר. **משמעות המחזה היא בראש ובראשונה לחנך את העם לא לחטוא בחטא הגאווה באמצעות הצגת המעשים של אנטיגונה וקתרזיס בקרב הצופים בסופו.**

30. מהו הרעיון המרכזי (או הרעיונות המרכזיים) בטרגדיה שלמדת? הציגי שניים מן האמצעים הדרמטיים (למשל דיאלוגים, מונולוגים, ניגודים, סיבוך והתרה בעלילה) שבאמצעותם הרעיון המרכזי (או הרעיונות) מעוצב בטרגדיה.

הרעיון המרכזי במחזה כפי שהוא מוצג בסופו על ידי המקהלה הוא כי "החוכמה היא ביראת אלוה", כלומר שאל לו לאדם לחטוא בחטא הגאווה.

הרעיון הזה מוצג על ידי:

- **אודת הסיום**, האקסודוס, של המקהלה
- **הדיאלוג של קריאון עם היימון והדיאלוג עם הנביא טרזיאס** – בשניהם מנסים היימון וטרזיאס להוכיח לקריאון שהוא חוטא בחטא הגאווה ושגורלו יהיה רע ומר.
- **הסיבוך בעלילה** נגרם על ידי חטאי הגאווה של אנטיגונה וקריאון, והעלילה מוכיחה שאם הם לא היו גאוותנים, הייתה יכולה להיות לכל מצב התרה פשוטה.

פרק חמישי- שיר שלא נלמד

פרק זה הוא חובה. עני על שני סעיפי השאלה.

33. פרץ דרור בנאי (שיר ללא שם)

- א. כיצד מוצגים בשיר חייהם של ההומלסים? הסבירי והדגימי.
ב. פרשי את השורה הראשונה בשיר ואת שתי השורות האחרונות בו, והסבירי את תרומתן לבניית משמעות השיר.

שירו של פרץ דרור בנאי מציג את חייהם של הומלסים שחיים ברחובות ישראל. חייהם של ההומלסים מוצגים בשיר גם כ"נתיני אלוהים", כלומר כמי שחיים קרוב לאלוהים, על פתח ביתו, ואפילו קצת "באדישות של מאושרים". מצד שני, ברור כי חייהם קשים והשיר מציג את הקשיים הללו: הם ממתנים לאישורו של אלוהים לחיות או למות, מבקשים חום בחורף וקור בקיץ, מתפרנסים בעמל מנדבות, גנבות וליקוטים. התיאור הקשה שלהם הוא של מי שכבר אין להם תקווה ("כבה זיק בעיניהם"), שאין להם שום מגן, ובעיקר- שהם איבדו בעיני עצמם ובעיני כולם את כבודם וחרותם. "כי הרחוב הוא סף ביתו של אלוהים": בשורה זו יש מטאפורה, הרחוב מתואר כביתו של אלוהים, כלומר מי שחי ברחוב נמצא קרוב מאוד לאלוהים. משמעות השורה הזו היא שיש קשר חזק בין ההומלסים לאלוהים.

"אלה איבדו כבודם וחרותם/ והיו לכתובת על קיר חיינו/ כאן": השורה הזו מעידה על כך שבעיני המתבוננים בהומלסים ואולי גם בעיני עצמם, הם איבדו את הכבוד והחירות שלהם, בגלל נסיבות החיים הקשות. יחד עם זאת, עבור המתבוננים והחברה כולה- ההומלסים הם כתובת על הקיר, כלומר תמרור אזהרה או נבואת זעם או פשוט אמירת מחאה בפרצופה של החברה כולה.